

СРІБНИЙ КІНЬ

ОПОВІДАННЯ

З французької переклала Марія ВЕНГРЕНІВСЬКА

Пан Рів'єр натис на кнопку, й шибка опустилася; шофер скинув швидкість.

— Нам ще далеко, Емілю?

— Друга чи третя вулиця праворуч, у передмісті Сент-Антуан.

— Спиніться тут, хочу трохи пройтися. Я зроблю це з приємністю. До того ж вам буде важко розвернутись, закуток там вузький. Я тільки заскочу до антиквара, всього на півгодинки.

Рів'єр пішов вулицею. Ні, таки не треба було відпускати машину... Аж лячно стало: від ходи знову розболілося серце. Йому зробилося недобре ще вчора, на засіданні музейної ради.

Він підвів очі, подивився на назву вулиці й звернув у провулок.

Якийсь перехожий побачив, як добре вбраний пан, чіпляючись за стіну, повільно сповзає на тротуар. Перехожий спинився й неспіливо запитав:

— Може, вам допомогти?

Рів'єр усміхнувся, хотів подякувати, але в голові запаморочилося, його кинуло в піт. Він м'яко сповз додолу, не вдарившись ні об стіну, ні об тротуар. Потім виразно почув:

— П'яний уже з самісінького ранку!.. А на вигляд такий порядний...

— Та ні, ви ж бачите... Він хоче щось пояснити... Ага, нехай скажуть його шоферові... Але де ж він, пане?

Рів'єр більше не мав сили навіть губами ворухити. Це був ніби сон чи,

Maurice Rheims. Le cheval d'argent. 1952.

Моріс Реймс (нар. 1910 р.) — сучасний французький письменник, член Французької академії, автор популярних мистецтвознавчих творів і гостросюжетних новел на теми, пов'язані з мистецтвом у буржуазному світі. Оповідання «Срібний кінь» уперше опубліковане в однойменній збірці 1952 р.

швидше, кошмар. Ні, такої приємний сон... Скільки рук! Який він важкий... Його підіймають. І вже ніщо не болять... Хряснули дверцята машини.

— До «Святого Антонія»!

«Чому до святого Антонія? — промайнуло в нього. — Чому мене довіряють святому Антонію?.. Ага!» Рів'єр виразно уявив собі блакитно-червоного й позолоченого святого Антонія з гіпсу на коробці-касі в невеличкій пральні на вулиці Баньйоле, де колись господарювала його мати. Він анітрохи не злякався, відчувши, як на шаленій швидкості віддаляється від берега. Тепер він лежав на стосах простирадл, зовсім не дивуючись, що пливе по знайомій праленці.

Берег віддалявся з запаморочливою швидкістю...

— Ваш клієнт мертвий,— мовив черговий лікар у «Святому Антонію».

Голос долинав десь ізгори і здалеку.

Мертвий... Мертвий... Пральня нечутно розтанула в спокійній теплій воді.

— Що ж із ним робити, бригадире?

— Ви його обшукали?

— Ніяких паперів, тільки вісім банкнот по десять тисяч франків у золотому гаманці з витисненим вензелем «А. Р.». Та ще ось це...

Бригадир крутив у руках різьблений бронзовий замок із позолотою.

— А мітки кравця є?

— Нема. Але на сорочці вишиті ініціали... Чоловік, видко, заможний.

З лікарні поліцейський подзвонив до районного комісаріату поліції.

— Як він одягнений?.. Сірий фланелевий костюм, синя сорочка, білий комірець, чорна краватка. Високий, худорлявий, років шістдесят, не менше. Ініціали «А. Р.» і орден Почесного легіону... Не такий, як звичайно,— розетка на золотисто-білому тлі. Так, чекаю... Там з'ясовують, чи його ніхто не шукає?.. Ще ні?.. У морг? Слухаюсь, шефе!

— Отже, везімо клієнта в морозильник. Це дуже до речі, Люсьєне, по дорозі підкинеш мене додому — вулиця Доменіль, біля набережної.

Опівдні Еміль завіз автомобіль, об'їхав навколо кварталу, зупинився перед антикварною крамницею. Штори були опущені. Обідня перерва.

— Знову хазяйська примха! Певно, поїхав на метро. Від площі Бастілії там пряма лінія до Йенської площі.

Будинок пана Рів'єра з величним, позбавленим усякого смаку фасадом на вулиці Басано скидався швидше на якесь південноамериканське посольство. Та досить було переступити поріг... У міру того, як відвідувач заглиблювався в анфілади кімнат, подив на його обличчі змінювався щирим захопленням. Вишукані, зі смаком підібрані речі й справжні раритети змагалися тут за кожен куточок.

У двадцять п'ять хвилин на другу Анатоль увійшов у велику вітальню й рушив до пана Дестенвіля.

— Пане хранителю,— мовив Анатоль йому на вухо,— я занепокоєний. Хазяїн завжди такий пунктуальний...

— Саме про це щойно говорили й ми. Анатолію, ви не знаєте, що могло трапитись?

— Навіть не здогадуюсь. Знаю тільки, що рано-вранці пан поїхав до свого антиквара Суфранса. Я щойно туди телефонував. Пані Суфранс запевняє, що хазяїн до них сьогодні не заходив.

— Цього ще бракувало! А о котрій він вийшов з дому? — втрутився в розмову граф де Клервольт.

— О десятій, пане де Клервольт.

— Я подзвоню префектові, може, ще застану його на роботі... Де у вас телефон?

— Ось тут, пане де Клервольт.

Анатоль показав на інкрустовану шафку на чотирьох позолочених ніжках, з масивними бронзовими дверцятами. Колись вона належала самому Регенту. Рів'єр купив її торік на аукціоні в герцога Вестмінстерського. Телефон стояв у шафці.

— Алло, мадемуазель, я хотів би поговорити з префектом. Це граф де Клервольт... Так, де Клервольт, голова об'єднання «Олія і супутні товари». Справа

термінова... Пішли його шукати,— кинув він, затуливши долонею трубку. — Може, Рів'єр тим часом повернеться. О, хтось відчиняє двері! То не він?

Але це був Анатоль.

— Ні, хазяїн не повернувся. Панове, може, сядете до столу? На обід сьогодні суфле з трюфелями.

— Суфле не чекатиме, це діло святе! — вигукнув Сюбліме.

— Алло, префекте, любий мій, мені незручно вас турбувати... Всього лиш кілька слів. Я дзвоню від Рів'єра, від Анрі Рів'єра. На годину дня він запросив кількох друзів, у тім числі й мене, на обід. Уже двадцять п'ять хвилин на другу, а його немає. Шофер близько десятої ранку розминувся з ним у передмісті Сент-Антуан... У районних комісаріатах і лікарнях? Дякую. Ми чекатимемо в нього вдома... Так... Звичайно, я вам передзвоню, якщо...

Клервольт поклав трубку.

— Префект радить нам не хвилюватися, він передзвонить.

— Анатолу, подавайте на стіл,— розпорядився Сувестр. — Хазяїн, певно, затримавсь, як завжди, в антиквара.

Четверо чоловіків перейшли через Мантуйський салон, названий так тому, що на майстерно різьблених панелях тут красувалися шовкові гобелени із зображенням герба ушавленого роду герцогів Мантуйських.

На стіл було накрито в невеликій ідальні, оздобленій чорними лакованими і з позолотою панелями з королівських покоїв Пале-Роялю.

— Я люблю цю кімнату,— мовив Дестенвіль. — Ота велика ідальня з її буфетом, в якому виставлено срібний посуд роботи Жерменів, занадто помпезна, як на мене.

— Цілком можливо. Але остання вечерея, яку давали там на честь від'їзду Нонса, була чудова. Я нарахував двадцять п'ять слуг у лівреях на п'ятдесят гостей...

— Ви вже мені даруйте, пане, але нас було тридцять двоє,— мовив, усміхнувшись, Анатоль. — Та й тих не вистачало! Кухні у нас розташовані незручно. Хазяїн не любить запахів з них, і торік перемістив кухні у другий кінець будинку.

— А тепер погляньмо, що нам тут приготували,— мовив Сюбліме. — О, суфле з трюфелями, лагусты по-армориканськи... Нічого м'ясного?!

— Що вдієш — п'ятниця, друже мій!

— Мене давно цікавить ось що: пан Рів'єр віруючий?

— Про це я ніколи не думав. Як поміркувати, то Рів'єр здається мені, прихильник галліканської церкви з антиклерикальними нахилами. В сімнадцятому сторіччі він пішов би до обідні, хіба якби був королем.

Клервольт перший рушив до столу, коли це Анатоль шепнув йому:

— Пане графе, вас просять до телефону. Це префект... Якщо вам зручно, можете розмовляти з вітальні.

— А-а, префект! Нарешті ми з'ясуємо, де Рів'єр. Хай йому дідько, вже десять хвилин на третю!..

Анатоль причинив за Клервольтом двері.

— Так, так, любий префекте... Тут... На обіді? А, звичайно! Дестенвіль, директор Національних музеїв, Сувестр, повірений Рів'єра... Атож, ви його знаєте. І Сюбліме, малюк Сюбліме... Так, не має значення. Хто з родичів, тут, за столом? Нікого. А втім, наскільки я знаю, родичів у нього немає... Але навіщо? Як? Помер? Де?.. На вулиці?.. Раптово! Та що ви кажете?! В Інституті судової медицини? Пробачте, інститут це... О! Так, морг! Як... невже?! По вензелю й ордену Почесного легіону?.. І комусь із нас треба приїхати і впізнати його... Боже, боже... Звичайно, я сповіщу всіх.

— Друзі,— мовив Клервольт, з'явившись у дверях,— мені випав тяжкий обов'язок повідомити вам, що нашого друга Анрі Рів'єра не стало... Він помер сьогодні вранці... на вулиці... сам... Поліцейська швидка допомога відвезла його до моргу.

— До моргу?! — скрикнув Сюбліме. — Рів'єра до моргу?! Який жах! Хіба б він подумав...

Анатоль вийшов. Усі повстали.

Цілих тридцять років Анатоль керував сімнадцятьма слугами, які мили,

чистили, варили для власника розкішного будинку на вулиці Басано. Завдяки багатству свого хазяїна Анатоль зажив такої самої слави серед прислуги, як Рів'єр у вищому світі. Тепер, почувши страшну новину, він вислизнув через бічні двері, зробивши знак двом своїм підлеглим, щоб подавали без нього.

Лангусти холонули на тарілках.

— Панове, вам подавати далі? — спитав один із слуг.

— Звичайно, ні, — відказав Сувестр.

Знову з'явився Анатоль. Очі в нього були червоні. Запала довга мовчанка. Нарешті Клервольт не витримав:

— Це жахливо, але я голодний! Що там у тебе ще є, Анатолі?

— Весняний гарнір із зеленим горошком і кава з шербетом.

— Овочі пропустимо, а от тацю з сирами передайте, — сказав Клервольт. Всі, крім Сюбліме, понакладали собі в тарілки.

— Що, немає апетиту, друже? — поцікавився Клервольт, хапливо ковтаючи великий шматок блакитного овернського сиру з хлібом.

— Ні, сири я дуже люблю, але Ласень заборонив мені їсти молочні продукти... Через мій артеріосклероз. Та ще й оце лихо... Бідолашний Анрі! А що, хіба тиск у нього був підвищений?

— Та не дуже — сімнадцять-вісімнадцять¹.

Сюбліме зблід.

— Подумати лишень! А в мене ж двадцять!

— О, то ви хоч у цьому обскакали Рів'єра! — кинув Дестенвіль.

— А ви, любий, як завжди, зі своїми зауваженнями...

— Тихіше, панове, — втрутився Клервольт, — для сварки тепер не час і не місце. Анатолі, дайте мені ще трохи козячого сиру.

— Може, подавати шербет, панове?

— Господи, ну звісно! Якщо він є, — знов озвався Клервольт. — Я певен, нашому другові не сподобалося б, якби ми відмовились від його останнього обіду. Знаєте, я люблю тризни за давніми звичаями... Тридцять років тому, у моїх фермерів... Так, дві грудочки цукру.

— Розкішний напій! Чиста кава. Анатолі, то ви скажете мені нарешті, де хазяїн її діставав?

— Каву присилають просто з його плантацій в Адені.

— Он воно що! З Адена. Це важко, то ціла історія, коли немає...

— А запахуша яка!

— Панове, якщо хочете пройти до вітальні...

— Скажіть-но, Сувестре, — озвався Дестенвіль, — а в Рів'єра були родичі?

— Родичі? Та ні. Був брат... Але Анрі поховав його п'ять років тому.

Надвечір санітари привезли тіло Рів'єра.

Прийшов нотаріус, метр Тріко. Без зволікань розпечатали заповіт. Величезна спадщина дісталася порівно Паризькому університету та Сувестрові, найстарішому і найвірнішому його співробітнику; Національним музеям небіжчик заповів двадцять витворів мистецтва — на вибір.

Чималеньку суму було відписано й Анатолі, камердинерові покійного. Не забув Рів'єр і про жодного зі своїх друзів.

Увечері тіло Рів'єра — в чорному костюмі, зі стрічкою ордена Почесного легіону — було виставлено у відкритій труні для прощання. Винос тіла призначили на післязавтра, о десятій тридцять.

Похорон був пишний. Неф і галереї церкви святого Петра Шайотського заповнили люди. Співчуття приймали Великий канцлер ордена Почесного легіону, декан природничого факультету Паризького університету, Дестенвіль як директор Національних музеїв, а також Анатоль, що його витримкою захоплювали усі присутні. Ця витримка зрадила його лише один раз: коли якийсь невідомий, чорнявий і невисокий на зріст чоловік обняв його, Анатоль розридався.

Люди йшли нескінченним потоком аж до двадцяти хвилин на другу.

День був погожий. Люди затримувалися на приступках не тільки для того, щоб віддати останню шану покійному, а й для того, щоб підставити обличчя першим лагідним променям весняного сонця. Сюбліме, якому не пощастило

¹ У Франції кров'яний тиск вимірюється в сантиметрах ртутного стовпчика; нормальний тиск становить 12—13 см.

пробитися в коло найближчих друзів Рів'єра, розкланювався з усіма й тиснув руки збоку. Одним він казав:

— Йому таланить і після смерті. Весь Париж... Подумайте лишень — з самого ранку, в четвер, у квітні! — Іншим звирявся: — Який жах — потрапив у морг... Смерть просто злидарська...

Почали виносити вінки. Люди намагалися прочитати написи на стрічках: «Від ради управління ліонських кредитних банків», «Нашому благодійнику — від медичного персоналу й хворих лікарні Рів'єра»...

— А отой хто, що в мантиї? Його адвокат?

— Ні, то декан природничого факультету. Спадкоємець.

— А жінки?

— У Рів'єра? За ним не водилося жодного роману. У нього не було на це часу!

— Шістдесят два роки, хто б міг подумати!

— Шкода бідолахи Анатолія...

— Ти б його менше жалів, якби знав, що за заповітом він діставатиме щомісяця п'ятсот тисяч франків, і гроші ці не підлягають оподаткуванню.

— А Франсуазі треба з'являтися тільки на похоронах — чорний колір їй так личить...

— Мені цей Рів'єр подобається. Смак у нього просто вишуканий: член Французької Академії, а свої дні скінчив в Інституті судової медицини!

— Послухайте, шановний, ваш каламбур...

— Ти його добре знав?

— Як ти можеш у мене про таке питати? Більше двадцяти років ми з ним зустрічалися тричі на тиждень у клубі й гиркались!

— Не ухилайся од відповіді! Я питаю, чи добре ти знав Рів'єра? Розумієш, знати...

— Чи знав я Рів'єра? А, он вон що! Він завжди був такий гречний, все «Добрідень» та «Добри вечір»... Чи знав я Рів'єра? Та, мабуть, що ні...

Поховали Рів'єра на кладовищі Пассі. Метр Трико саме збирався сідати в машину, коли його покидав Дестенвіль і сказав, що негайно хоче зібрати спадкоємців та виконавців волі покійного.

Через тиждень після того, як ці пани обговорювали заповіт, до вітальні прослизнув Анатоль.

— Пане Трико, вас хоче бачити пан Сельє, архітектор.

— Хай увійде, — відказав нотаріус. — Я доручив йому зняти план дерев'яних панелей.

— Я довго вас не затримаю, — мовив архітектор, входячи до вітальні. — Але перше ніж приступати до своєї основної роботи, я хотів би вам дещо сповістити. Ми з моїм помічником виявили, що зникла одна кімната.

— Як це «зникла»? Що ви маєте на увазі?

— Метре Трико, на четвертому поверсі за планом будинку разом з вітальнею має бути шість кімнат, а їх тільки п'ять.

— А в якому році складено той план?

— У тисяча дев'ятсот тридцять другому. Після того ніяких суттєвих перебудов тут не провадили.

— Могли розібрати перегородку, — озвався пан де Клервольт.

— Я б це помітив, — відказав пан Сельє. — Може, я не досить зрозуміло пояснив, я хотів сказати, що між двома кімнатами й тепер є місце для вітальні. Тільки як туди потрапити? Ось у чому річ. Я простукував стіни. Звук скрізь глухий, тоді як на моєму плані стіни мають бути з дірчастої цегли. Тут щось не те.

— Історія досить цікава, — промовив пан де Клервольт. — Ходімо, подивимось разом.

Архітектор забрав зі столу план, і, коли вони піднялися на четвертий поверх, він його знов розгорнув.

— Бачите, панове, ось тут, ліворуч, кімната. Прошу, заходьте. Розмір кімнати п'ять метрів на шість. Ось вона на плані. А тепер зробить ласку й перейдіть праворуч. — Архітектор відчинив вікно, що виходило у двір, і додав: — Ось бачите, знадвору видно, що замуровано навіть велике вікно. Замасковано все чудово.

— Може, за рахунок цієї вітальні просто збільшили нижню кімнату? — схвально запитав Дестенвіль.

— Панове, — мовив архітектор, втрачаючи терпіння, — повторюю востаннє: кімната зникла.

— Покличмо Анатолія, — запропонував метр Тріко.

Побачивши вгорі чоловіків, Анатоль спинився на сходах, так наче йому забракло повітря.

— Панове, напої чекають на вас у вітальні...

— Дякую, Анатолію, — збуджено мовив Сувестр. — Але панове пити не хочуть. Вони стверджують, нібито хтось навмисне сховав вітальню, яка має бути ось тут. — І він постукав кісточками пальців по стіні.

Анатоль помовчав, нарешті відповів:

— Даруйте, панове, але тієї вітальні вже давно немає...

— Давно чи відучора — яке це має значення! — зауважив метр Тріко.

Старий слуга благально звів догори руки, потім безвільно їх опустив. Чим він тут зарадить? Він повернувся й рушив сходами вниз.

— Анатолію! Агов, Анатолію! — нетерпляче загукав Дестенвіль. — Ідіть-но сюди, треба нарешті з'ясувати цю прикру історію.

— Якщо дозволите, пане генеральний директоре, то я порадив би вам забути про цю кімнату...

— Отже, Анатолію, ви визнаєте, що...

— Я вимагаю, — урочисто промовив пан Сувестр, — щоб ви сказали, яким чином...

— Певна річ, — провадив нотаріус, — якщо там є якісь папери чи листи, що можуть кинути тінь на пам'ять нашого покійного друга, то ми їх знищимо. Це вас влаштовує, Анатолію?

Ні, з усього було видно, що Анатолія це аж ніяк не влаштовувало.

— Якщо ви так наполягаєте, панове, то я, хай бог мене простить, принесу вам ключа!

За кілька хвилин Анатоль знову піднявся сходами й простяг нотаріусові ключ. Іншим ключем слуга відімкнув велику італійську скриню, що стояла в коридорі на четвертому поверсі. Із скрині він дістав складану залізну драбинку, приставив її просто до панелі й поліз угору. На двометровій висоті узявся рукою за одну з круглих різьблених оздоб на панелі, і оздоба легко відійшла вбік.

— А тепер, панове, передайте мені, коли ваша ласка, ключа.

Ключа передавали з рук у руки. На ньому був знак американської фірми, борідка здавалася дуже химерною. Анатоль повернув двічі ключа й натис на кнопку. Верхня панель, під якою виявилася масивна броньована плита, тихо від'їхала по сталевій рейці вбік і відкрила отвір. Спалахнуло світло, освітивши стелю і верхню частину кімнати за перегородкою.

Анатоль зііз додолу.

— Отже, панове, якщо маєте бажання... За перегородкою є ще одна драбинка. Я попереджу слуг, щоб вас ніхто не турбував...

— Ну що ж, метре, вам честь першому, — запропонував Клервольт.

Тріко несміливо ступив на перший щабель і поліз угору. Стоячи на верхньому щаблі, він зазирнув у кімнату за перегородкою і промовив:

— Ну, панове, ну...

— Та що ж там таке, друже? — не витерпів Дестенвіль. — Кажіть!

— Панове, нехай і для вас це буде несподіванкою... Не гайтеся ж! — І Тріко зник за перегородкою.

За ним піднявся Дестенвіль. На верхньому щаблі він спинився і довго дивився на щось таке, чого інші ще не бачили.

— Скажіть Анатолеві, щоб зателефонував баронесі Мат'єн. Хай вигидає що завгодно, може навіть сказати, буцімто я помер чи в мене грип... Сьогодні я до неї на обід не прийду. Ох, панове!.. — Він стояв, ніби заморожений, на верхньому щаблі драбинки і все не важився перелізти через перегородку. Йому ввижалося, наче він пливе над якоюсь казковою країною. Землю, траву, квіти імітував на підлозі килим роботи Савонрі з велетенськими королівськими ліліями на червоному, синьому, жовтому тлі. Стіни кімнати були оббиті лискучим оксамитом кольору ніжної весняної зелені. Вигадливі консолі, на яких стояло безліч

мистецьких витворів, кимерно прогиналися, немов гілки олив. Чого там тільки не було: лазуритові келихи, великі вази з гірського кришталю, фігурки тварин, вирізьблені з коштовного каменю; яскравими плямами виділялися золоті скриньки, оздоблені емаллю та різнобарвним коштовним камінням.

Нарешті надійшла черга й Сюбліме. Та чи то від надмірного хвилювання, чи через щось інше, але він зірвався з третього щабля, зачепився за край килима, мало не перекинув стіл, на якому гордовито стояв сенпоршерський фаянсовий потир, і впав до ніг вирізьбленої з слонової кістки богоматері.

— Господи, обережніше! — скрикнув Дестенвіль. — Адже це статуетка чотирнадцятого сторіччя!

— Ця статуетка моя! — тільки й спромігся вимовити Сюбліме. — Це моя богоматір!

Тріко допоміг йому звестися на ноги. Сюбліме застиг перед статуеткою і, вказуючи на неї тремтячим пальцем, весь час повторював:

— Це моя богоматір! Моя богоматір!

Дестенвіль схопив статуетку, глянув на Сувестра й промовив:

— Слово честі, друже, цього разу він каже правду: це справді його річ!

— Гордість моєї колекції! — промимрив Сюбліме. — Два роки тому я дав її на виставку шедеврів із приватних колекцій. Її в мене вкрали. І ось вона тут... Але як це могло статися?

Статуетка переходила з рук у руки, всі мовчали. Сюбліме так важко дихав, що де Клервольт подумав: «Його ще, чого доброго, вдарить грець!»

— Панове, — раптом озвався якимсь безбарвним голосом Дестенвіль, — а цю картину ви впізнаєте?

Всі повернули голови. Ні, картини досі ніхто не бачив.

— Адже це одна з бічних стулок поліптиха Мемлінга — та сама стулка, яку викрали з музею в Безансоні. Це «Благовіщення», шедевр фламандського майстра. Картину вже двадцять років поліція розшукує по всьому світу!

— Тут душно... Мені недобре, — прошепотів Сюбліме. — Чи не можна цю кімнату якось провітрити?

З приголомшеним виглядом, не випускаючи з рук статуетки, він важко впав на оббитий гранатовим оксамитом стілець.

Тріко, розштовхавши всіх, кинувся до драбинки, хутко піднявся нагору й покликав:

— Анатолію, Анатолію!.. Де це той старий дурень дівся? Потім обернувся до решти: — Оце-то так! Ох, панове... Що ж воно діється? Давайте спершу виберемося з цієї проклятої кімнати. Тут немає чим дихати!

Сюбліме, не випускаючи з рук статуетки богоматері, рушив до драбинки й уже хотів був підійматися, коли його спинив метр Тріко:

— Стійте! Облиште свою богоматір. Я проти того, щоб звідси виносили будь-що!

Всі знову зібралися на сходах.

Від кімнати для слуг ішов Анатоль.

— Анатолію, ви можете зачинити цю... цю скриню?

Старий помацав панель, щось тихо клацнуло. Двері разом із дерев'яною панеллю, під якою вони ховалися, нечутно ковзнули на місце. Світло згасло.

— Ходіте до великої вітальні, — скомандував метр Тріко. — Анатолію, йдіть із нами.

Гурт чоловіків, що спускався сходами вниз, нагадував рештки патруля, який збився з дороги й вимок під тропічною зливою.

— Панове, — озвався де Клервольт, — давайте насамперед домовимось: усе, що ми щойно бачили, все, про що ми розмовляли, має лишитися в таємниці, між нами. Ви, звісно, розумієте, як можуть роздути цю історію певні газети. Рів'єр був один із найшановніших чоловіків нашого кола.

Анатоль, хоч його ніхто й не запрошував сідати, сів і принишк на канапці.

— Ви вже бували в тій кімнаті?

— Так, пане, вперше я був там два роки тому.

— Ви знали про те, що дві мистецькі речі з тих, які зберігаються в кімнаті, — крадені?

— Так, пане.

— А ви часом не знаєте, може, там є ще такі... гм, ну, скажімо так: приховані речі?

Анатоль обвів поглядом чоловіків, яких добре знав, і злякався. Він відповів пошепки:

— Є!

— Ви можете їх назвати?

Анатоль підвівся, ступив до вікна і хвилю дивився, як із двору виїжджає вантажна машина.

— Там усі такі! — вигукнув він, обернувшись. — Усі мистецькі твори, сховані в тій таємній кімнаті, крадені!

— Неймовірно!

Сувестр міряв кроками кімнату й заламував пальці.

— Просто неймовірно! І коли ж це почалося?

— Після війни в Іспанії, в тридцять дев'ятому році. До pana Рів'єра тоді завітав італієць на ім'я Луїджі. Назвався дезертиром... Його нібито прислав один мадрідський антиквар, знайомий pana Рів'єра. Луїджі запропонував хазяїнові картину. Пан Рів'єр її не купив, бо вона нічого особливого собою не являла. Через кілька місяців той чоловік прийшов знов, з якимсь пакунком під пахвою. Пан Рів'єр замкнувся з ним у кабінеті, і там вони просиділи до обіду. Я чув, як вони сперечалися. Нарешті пан Рів'єр подзвонив мені і звелів:

— Проведіть цього pana.

На порозі італієць обернувся й промовив:

— Пане Рів'єр, подумайте й зателефонуйте мені. До неділі я пробуду в Парижі, у готелі «Південний» на вулиці Мен. Якщо ви не зателефонуйте, я змушений буду цю річ знищити. Ви ще пошкодуєте, але я не хочу... мати клопіт.

На другий день пан Рів'єр сказав мені:

— До мене прийде той чоловік, що був тут учора. Проведеш його до малої бібліотеки.

Луїджі знову прийшов з пакунком. А за чверть години вийшов з порожніми руками. Так пан Рів'єр придбав картину Мемлінга. До кінця літа хазяїн звільнив усіх слуг і «сховав» оту вітальню на верхньому поверсі. Таємну кімнату обладнували три місяці. Всіх майстрів — від архітектора до шпалерників — викликали з-за кордону. «Тепер, — сказав мені пан Рів'єр, — лише ви, Анатолію, та я знатимемо про існування цієї кімнати. В ній стоятимуть найулюбленіші мої твори мистецтва. Я хочу втішатися ними на самоті». До pana Рів'єра й служив у багатьох господарів. І я тоді подумав: «Пан Рів'єр, як і всі багаті люди, нудьгує, ось і вигадав собі таке, чого ні в кого немає...»

З роками пан Рів'єр став запрошувати гостей усе рідше й рідше. Вони його драгували. Виняток він робив лише для Луїджі. Той приходив двічі-тричі на тиждень. Якось Луїджі в нас навіть ночував. Він приходив не з порожніми руками, а ввечері пан Рів'єр сам відносив речі до таємної кімнати.

Потім Анатоль змалював італійця: невисокий на зріст, проте кремезний, навіть схожий на атлета, чорнявий, волосся кучеряве, одне слово, хлопець гарний. Слуги подекуди, нібито пан Рів'єр учив його вишуканих манер. Відкрив він Луїджі й рахунок. Хлопець аж запишався. А пан Рів'єр тішився тим, що Луїджі полюбляв усілякі там «астони», «мартени», «феррарі». Але італієць користувався ними тільки для того, щоб, як сам казав, розвіятись, бо ж ніколи навіть не брав відпустки. На роботі їздив своїм стареньким «пежо» і вбирався в невизначне сіре лахміття. Носив синій шевйотовий костюм, досить потертий — певно, купував собі поношені речі в комісійній крамниці Марі на проспекті Моцарта. І був надзвичайно обережний...

Метр Тріко уже втрачав терпіння. Він не міг далі спокійно слухати, справа надто серйозна, треба було уникнути скандалу, негайно подзвонити префектові поліції. Через кілька хвилин він повернувся до вітальні.

— Ху! — зітхнув він з полегкістю. — Я стисло про все йому розповів. Він просить, щоб ніхто не виходив з будинку.

Анатоль привіз на столику холодну закуску.

— Шато-лафіт сорок п'ятого року, — оголосив він, наповнюючи келихи. Спрага далася взнаки.

Знизу зателефонував консьєрж: прибув префект, а з ним іще якийсь пан.

До вітальні ввійшов Дюшемен.

— Здається, я знайомий з усіма, — сказав він. І невимушено додав: — Хочу відрекомендувати вам свого співробітника Шапо, завідуючого інформаційним відділом. Я попросив його приїхати сюди, бо він дуже цікавиться історіями, пов'язаними із зникненням творів мистецтва. Чудовий будинок... О, який прекрасний пейзаж Коро! А оцей натурник Курбе... — Префект неквапно обійшов кімнату. — То я слухаю вас, панове, — нарешті мовив він, розглядаючи нефритовий келих. — Ви повинні розповісти мені всю правду. Це єдиний шлях уникнути найстрашнішого...

Анатоль слухняно почав розповідати про Луїджі. Ось уже років два він італійця не бачив. Відтоді, як Луїджі і пан Рів'єр посварилися.

— Посварилися?

— Атож, пане префекте.

— З якого приводу?

— Через «Срібного коня». Відколи пан Рів'єр побачив його в якомусь австрійському замку, де гостював, він просто ним марив. Сам мені про це розповідав. «Треба трохи потерпіти, — каже, — і кінь буде мій. Луїджі мені пообіцяв».

Отоді я й дізнався, що Луїджі не посередник, а злодій і краде твори мистецтва для пана Рів'єра. Тоді ж таки я зрозумів, що всі речі, які сховані в таємній кімнаті, накрадені. Я спробував натякнути про це панові Рів'єру... На жаль, було вже надто пізно.

— Ходімо подивимось, — запропонував префект.

— Пане префекте, — мовив Шапо, — я збігаю до поліційної картотеки і через годину повернуся.

— Йдіть, Шапо, але нікому нічичирк!

Як і першого разу, броньовані двері нечутно від'їхали вбік, і весь гурт на чолі з Анатолем (префект ступав услід за ним) знову спустився до таємної кімнати. Анатоль натис на кнопку. Почулося тихе хурчання.

— Кондиціонер, — пояснив слуга.

За кілька хвилин у кімнаті стало прохолодно.

Дюшемен, без сумніву, такі мистецькі твори любив. Кілька хвилин він снував від столика до столика, вдаючи, ніби забув, чому прийшов сюди.

Анатоль мовчки переставив круглий столик і відчинив дверцята, сховані під оксамитовою обшивкою стіни.

— Чи не зволите поглянути, панове?

Здиблений «Срібний кінь» застиг на великому уламку гірського кришталю. Передні копита коня нависали над мініатюрним казковим зоосадом: там були бурштинові черепахи, нефритові зайці паслися серед золотих драконів на агатовому лужку...

— Цього коня датують, здається, п'ятим сторіччям до нової ери, а підставку зробили через двадцять сторіч наші ченці в одній з майстерень на Луарі. В усякому разі, так казав пан Рів'єр.

— Це просто чарівно! — вигукнув префект. — Тепер я розумію... Він довго ходив від настінних полиць до етажерок. — А можна оцінити все, що тут є? — спитав нарешті в Дестенвіля.

— Важко, пане префекте... Тут зібрані речі неоціненні.

— Хоча б картину Мемлінга й оцього коня...

— Від п'ятисот до шестисот мільйонів... А може, й більше.

— Тоді скільки ж варте все, що тут зібрано?

— Та не менше чотирьох мільярдів.

— Пробачте, панове, що перебиваю, — втрутився з ображенням виглядом Анатоль, — але пан Рів'єр оцінював зібрання цієї кімнати більш як на сім мільярдів. А втім, ось опис.

— Опис? — здивувався префект.

— Хазяїн не любив безладу.

— Неймовірно, нечувано! — бурмотів Дюшемен. — Кожен твір заінвентаризовано й докладно описано. Ось послухайте: «Нойберзька скринька, інкрустована...» Опис пропускаю. «Зроблена на замовлення князя Мекленбурзького, викрадена маршалом Зоультом, продана після його смерті, куплена за сімнадцять

франків Ріото, гендлярем із вулиці Арфи, відступлена в тисяча вісімсот шістьдесят другим році за шість тисяч франків баронові Перейру, викрадена гітлерівцями, знайдена в тисяча дев'ятсот сорок шостому році у Франкфурті, придбана антикварною фірмою «Давній Париж» за мільйон вісімсот тисяч франків, перепродана за два мільйони сто тисяч франків панові Етерні, позичена мною шостого листопада тисяча дев'ятсот п'ятдесят восьмого року...» І так далі. Усього сорок п'ять сторінок опису! Все ретельно занотовано, в окремій колонці навіть вказано приблизну вартість.

— Де ви, пане префекте? — долинуло з-за перегородки.

— Тут, Шапо, лізьте по драбинці.

Шапо швидко огледівся, зустрівся поглядом із префектом і мовчки передав Анатолію стос фотокарток.

— Подивіться й виберіть.

— Кого вибрати, пане?

— Кажу ж вам, подивіться.

Анатоль дістав з кишені потертий футляр з окулярами в металевій оправі. Тремтячими руками почепив їх на свій довгий сухий ніс і став уважно розглядати знімки. Особливо довго він придивлявся до п'ятого, потім простяг його Шапо й радісно вигукнув:

— Це ж він, Луїджі! Даруйте, пане комісарє, але де ви дістали його фотокартку?

— Кожен колекціонує щό може, Анатолію. Подумати лишень, пане префекте, адже ця птиця пурхає тут роками...

Шапо був у захваті: така велика птиця! Луїджі ховався під вісьмома різними прізвищами й чотирма національностями. Всім злодіям злодій.

— За весь час не пролив жодної краплі крові. Чудово розуміється в мистецтві. Інтерпол та й сам я показував найдосвідченішим експертам знімки викрадених речей. Луїджі спеціалізувався переважно на сріблі вісімнадцятого сторіччя й саксонській порцеляні, але й вона мала бути в бездоганному стані і виготовлена таким собі Кендлером.

— Отже, крадіжки в замках? — запитав Клервольт.

— Поза всяким сумнівом. Це справа рук Луїджі, і діяв він завжди сам. У нього маніакальні відхилення в психіці. А одного разу він лишив під підробкою записку й ввічливо пояснив у ній, чому в нього виник сумнів.

— Даруйте, пане комісарє, але я хочу віддати належне панові Рів'єру: якби не його глибокі знання, то Луїджі так і зостався б дрібним злодюжкою. Щό ж до записок, які він залишав під підробками, то й тут я впізнаю гумор свого хазяїна. Піха деяких колекціонерів його просто дратувала. — Анатоль невинно всміхнувся.

— Вам смішно, пане Анатолію? — невдоволено промовив Шапо.

— Ну годі, давайте підіб'ємо підсумки, — сказав префект. — До Луїджі Рів'єр, судячи з усього, був чесним чоловіком. Погодившись переховувати картину Мемлінга, викрадену в Безансоні, він став співучасником злочину й занастив себе. Так воно було, Анатолію? Саме так Луїджі прибрав до рук вашого хазяїна? Він, певно, його шантажував?

— Не все воно так просто, пане префекте. Правду кажучи, і сам пан Рів'єр шукав зустрічі з Луїджі. Ох!.. Звичайно, підуть плітки, люди злі, але я певен, що мого хазяїна, на вигляд такого холодного, самотнього, заворожила енергія Луїджі, його красномовство, сміливість, смак до гарних речей... Одне слово, його чари, як казав пан Рів'єр... А як він радів, коли Луїджі сказав, що теж хоче мати колекцію!

Запала мовчанка. Старий слуга налив у келихи шато-лафіт.

— Пане Дестенвіль, любий, перевірте-но списки. Гадаю, ви знайдете його серед «Друзів вітчизняних музеїв», — пробурмотів Сюбліме.

— А чим саме захоплювався Луїджі?

— Наполеонівськими сувенірами, пане комісарє. Він безтямно любив імператора. Казав, що заповість усе Музею інвалідів. А ще казав, що люди сторіччями говоритимуть про подарунок, який Луїджі зробив музеєві.

— Скажіть, Шапо, а той Луїджі, бува, не корсіканець?

— Я теж щойно про це подумав, пане префекте.

— Але як вони спілкувалися, Луїджі й пан Рів'єр?

— О, дуже просто. Пан Рів'єр багато їздив. Справи вимагали, щоб він бував то в одному кінці світу, то в іншому. І коли його увагу привертала якась мистецька річ, він сповіщав про це Луїджі, описував місце, які там замки — одне слово, все, що міг. І робив це надзвичайно чесно.

— Чесно! — обурився префект.

— Напрочуд. Ніколи, нізачо в світі пан Рів'єр не дав би згоди на крадіжку мистецького твору, який виставили на продаж. Хазяїн ніколи не скупився. Комісаре, то була робота, а робота для пана Рів'єра — це щось святе. Хочу зауважити: пан Рів'єр виплачував Луїджі за кожну вкрадену річ все до решти... І так би вони мирно собі й, сказати б, співробітничали, якби не та історія з грецьким конем. Яка зухвалість! Луїджі довелося дуже сутужно, він мало не вбився, коли перелазив через мур із залізними гострыками. Мав неприємності з паспортом... Отож, повернувшись, Луїджі відверто заявив панові Рів'єру, що лишає «Срібного коня» собі. Вони довго й запекло сварилися. Пан Рів'єр аж знепритомнів. Тоді Луїджі передумав і лишив коня йому. Ще коли пан Рів'єр лежав у ліжку, Луїджі відвів мене вбік і сказав: «Я дуже поважаю патрона — так він називав пана Рів'єра, — але він стає надто вимогливим. Я з ним більше не співробітничатиму. Гроші в мене є, а роки вже не ті... Залишу собі двох-трьох клієнтів, мені вистачить».

— У нього були ще й інші клієнти?

— Так, тоді ж такі він розповів мені, що протягом останніх років переконав двох південноамериканських колекціонерів і якогось швейцарця довіритися йому. Пригадуєте оту справу з картинами модерністів, викраденими на півдні Франції?.. З музеїв... Картина Сезанна...

— Як?! То це він її викрав?! — зойкнув Шапо. — А ви знали й мовчали?!

— По-перше, я був не зовсім певен, до того ж — у кожного своя робота. Що б ви сказали, пане комісаре, якби мені щось наверзлося на думку і я подзвонив вам на службу?

Шапо голосно пирхнув.

— Відтоді, як Луїджі зник, — провадив Анатоль, — пан Рів'єр утратив смак до життя. Він робив усе, щоб його відшукати, давав приховані оголошення в газетах, посилав мене розпитувати в готелях, де той колись бував. Марно... Ніхто не відгукнувся, ніхто не знав, що сталося з Луїджі.

— І ви ніколи вже його не бачили? — поцікавився Шапо.

— Звичайно, бачив, — відказав Анатоль, вражений таким запитанням. — Він приходив на похорон.

— На похорон? Як?!

— Та в жалобі ж, пане префекте, в жалобі.

У Мантуйському салоні всі довго й широко реготали.

— І він тис мені руку? — спитав раптом, розвеселившись, Дестенвіль.

— Ну, звісно. Уявляєте, що в нього було на душі, коли Великий канцлер ордена Почесного легіону тис йому руку!.. А мене Луїджі обняв і щось сказав, та я не зрозумів що. Ми так гірко плакали...

— От чортяка! Хай-но ми його спіймаємо!.. — замріяно промовив Шапо. Запала мовчанка.

Префект дістав з кишені мундштука, змінив фільтр, потім обережно вставив сигарету, припалив її і наполовину скури. А тоді майже пошепки, ніби звертався до когось одного з нас, почав:

— Якби Рів'єр був живий, я б його заарештував як співучасника злочинів і переховувача краденого, але порадив би адвокатам показати його психіатру. Та він помер, і кримінальну справу доведеться закрити. Зате тепер, як судити з цього списку, набирає чинності громадянський позов на захист прав жертв численних крадіжок.

— Пане префекте, — озвався метр Тріко, — не забувайте, що надавати цій справі широкого розголосу не варто. Адже відшкодування й проценти можуть поглинути спадщину, і тоді постраждають службовці, а також його лікарня...

— Панове, тільки цим я й стурбований. Справа настільки серйозна, що мені треба порадитися з міністром юстиції. Пропоную зустрітися завтра. Але не забувайте, що все залежатиме від вашої стриманості й скромності.

Другого дня те саме товариство в призначений час знову зібралось на вулиці Басано. Дюшмен приїхав просто від міністра юстиції.

— Міністр пристане на мою пропозицію за умови, що прем'єр-міністр нічого не матиме проти. Службовців доведеться позвільняти. Сувестре, ви візьмете на себе особливо значні відшкодування. Я пообіцяв, що законні власники негайно одержать кожну вкрадену річ. Про це подбають кілька наших помічників. Коштовності вони пересилатимуть власникам поштою й анонімно. Все зробимо тихо. Без сумніву, якщо про цю справу дізнається громадськість, нам доведеться розслідувати її і розпочати судове слухання.

Все так і зробили. Після попереднього розслідування, потрібного для того, щоб з'ясувати прізвище власників викрадених речей або їхніх спадкоємців, коштовності повернули — по пошті й анонімно — законним власникам. Газети повідомили, що від деякого часу колекціонери, в яких колись зникли твори мистецтва, стали отримувати їх — усі або частинами по пошті та через посильних. Поліція почала розслідування. Шапо зголосився вести його, а згодом закрив.

Лишилося кілька коштовностей, серед них і «Срібний кінь»; колишній його власник загинув на полюванні, а спадкоємців у нього не було.

Колекцію самого Рів'єра вирішили розпродати в грудні. Виконавці заповіту надумали додати до неї і ті кілька речей, власників яких не знайшли. Іншої ради не було.

У вступному слові до аукціонного каталога було віддано останню шану Рів'єрові, великому бізнесмену, благодійнику, меценату...

Цілісіньких два дні організатори аукціону клопоталися, щоб гарно розмістити витвори мистецтва, які мали розійтися в різні руки. Посередині висіли два великі портрети пензля Фрагонара, що їх Рів'єр придбав у 1938 році в США, картина Шардена, яку радянський уряд продав йому за валюту, та «Портрет юнака» роботи Ван Ейка — його Рів'єр «відбив» у Рокфеллера на престижному аукціоні в Лондоні.

Посеред кімнати на бюрку Людовіка XV, подарованому королеві містом Парижем, стояв «Срібний кінь». Завсідники аукціонів були готові заповнити залу. Вернісаж спеціально для міністра мистецтв, директорів музеїв та близьких друзів покійного призначили на десяту ранку в середу, п'ятого грудня.

У призначений час привілейовані відвідувачі ступили до зали. Стрункий, затуляний у вишуканий сірий костюм, з гвоздикою в петельці Дестенвіль давав пояснення міністрові. Окремо від гурту запрошених походжав Анатоль у чорному жакеті, з ганчіркою в руці, наводячи останній лиск.

— Пане міністре, — казав Дестенвіль, — ми з музейними працівниками мали чимало клопоту. Ви ж бо знаєте, як важко вибрати з-поміж стількох шедеврів лише двадцять творів... Так, «Срібний кінь»... — Він рішуче рушив до бюрка Людовіка XV. — Гей! Гей! — звернувся він до двох доглядачів, які стояли неподалік. — Чому я не бачу тут «Срібного коня»? Навіщо його прибрали?

— Але ж, пане директоре, за ним о восьмій ранку приїздили з Лувру.

— Хто віддав розпорядження?

— Та ви ж, пане директоре! Ось і записка, її привіз ваш шофер.

Дестенвіль, навіть не надівши окуляри (він був далекозорий), почав читати на випростаній руці свою записку.

— А який вигляд мав мій шофер?

— Невисокий на зріст, пане директоре, розмовляє з південною чи з італійською вимовою.

— Панове, мій шофер на зріст високий, рудий і заїкуватий. Ця записка фальшива! Мій почерк просто майстерно підроблено, хоч зробити це загалом надзвичайно важко.

В цю мить підійшов Анатоль і витер ганчіркою пилюку, що лишилася на столику після статуетки. Він похитав головою і прошепотів:

— Знов йому пощастило викрасти коня! Бачте, як він його вподобав! Добре, що хоч пан Рів'єр не дожив до цього... Це б його вбило...